

Újszászi halmok

Régi térképeket böngészve érdekes helynevekre, korabeli vízügyi, domborzati, közlekedési viszonyokra bukkanhat a szemlélő. A gyakran csak idős emberek elbeszéléseiben emlegetett nevek és fogalmak is hosszas utánjárásra, kutakodásra késztetnek. Így jártam akkor, amikor Újszász rendezési tervében a külterületen található halmokról olvastam a következő sorokat:

„Az alföldi táj jellegzetes tájképi, kultúrtörténeti és természetvédelmi értékei a kunhalmok. Múlt századi térképek és helyi elnevezések szerint korábban Újszász közigazgatási területén több halom lehetett, Dr. Tóth Albert 1989. évi térségi vizsgálata nyomán már csak 3 halmot írt le, ezek:

1. Cigány-halom (89 m): *Tipikus határhalom Újszász és Tápiógyörgye (Jász-Nagykun-Szolnok és Pest megye) határán, a belterülettől nyugatra. Környezete sziki legelő és telepített – zömében tölgyes – erdő. Az alacsony, lapos halom mellett határárok húzódik, csúcsán magassági jegy. A halom teljes felszínét sziki legelő borítja. Újabb megfigyelések szerint itt löszpusztai maradványfajokat, így taréjos búzafüvet találtak.*

2. Dinnyés-halom (94 m): *A belterülettől DNY-i irányban, a Nagy-rózsás nevű határrészen fekszik, enyhén hullámos felszínű szántóterületen. E halom a hajdani Tápió-völgyet kísérő árvízmentes homokhát-vonulat megmagasított része. Lábáig szántott, felszínét akácsol és teljesen degradált gyeppel borítja. Csúcsán magassági jegy.*

3. Hosszúhát-halom (98 m): *A belterülettől DNY-i irányban 2 km-re, a Hosszúhát-tanyák határrészen fekszik. Ez az elnevezés utal a hajdani Tápió-völgyet kísérő homokhát vonulatra, ami a halom alapját is képezi. A halmot fiatal telepített elegyes erdő borítja, csúcsán magassági jegy. A halom lábánál homokbánya. A homokbánya oldalában partifecske telep van, ahol gyurgyalagot is megfigyeltek. (E fokozottan védett madárfaj eszmei értéke 100 000 Ft.)"*

Eloolvassa a hivatkozott *Szolnok környékének kunhalmjai* című tanulmányt, ellentmondásokat és hiányosságokat fedeztem fel a leírásban az általam korábban megismert és feljegyzett adatokkal. És mint már Újszász történetének néhány eseményével megtörtént, rendet kellett tenni a „halom” tévedésekben is. Ismereteinket rendszerezve teszünk most tehát kísérletet az újszászi halmok ügyében. Kiindulási pontok lettek a XIX. században készült, részletes

külterületi térképek adatai és a dokumentum értékű, többnyire Virág József újszászi főjegyző 1860-1875. között írott feljegyzései.

A Nagykunságban és a Jászságban a tájból 5-10 méterre kiemelkedő magaslatokat halomnak nevezi a népnyelv, és ezt vette át a polgári és katonai térképészet is. A halmok esetében mesterséges és természetes határjelzésekről beszélhetünk, melyek birtokjelölések, talán őrhelyek lehettek a középkorban. Nem találtam feljegyzést arra vonatkozóan, hogy bármely halmot temetkezési helyként azonosították volna, vélhetően éppen ezért az újszászi halmok régészeti feltárása sem történt meg. Az egyetlen ilyen leleteket rejtő terület a Szarvashalom lehetett egykor. Itt viszont 1898-1901 között, a kastélyépítés munkái közben nem találtak értékelhető leleteket, legalábbis dokumentum nem őrizi ennek nyomát.

Kezünkbe véve egy 1890 körül készített, Újszász külterületeit részletesen bemutató térképszelvényt, több -*halom* utótaggal írott helynevet találunk (alakjukat a térképen írtak szerint közöljük, zárójelben az adat éve.) A felsorolt földrajzi nevek etimológiája további kutatást igényel.

Kis-halom: a „Brunte-tanya” közelében, attól Délre, magasság jelölés nélkül; nevét talán a terület egykori birtokosáról kapta. (1890)

Cigány-halom: Újszász és Tápiógyörgye - korábban Megyer - határán, a Só-úttól kissé Délnyugatra, magasságjelzés 95 méter; a hagyomány szerint nevét az alföldi vándorlásaik során itt sátorozó cigányokról kapta. (1852; 1890)

Szarvas-halom: az új Orczy kastély parkjának területén. Magasság jelzés: 100 méter. Építése előtt uradalmi szőlőtelepítvényt említenek itt. A jelenlegi kastélyépület helye. (1852; 1890) Virág József 1875 körül az alábbiakat írja a területről: „a mai Újszász község határának a faluhoz legközelebb eső része ma is Szarvashalom, a közvetlen mellette elvonuló hajlat Szarvasér, s ezen az árvíz ellen levő hid Szarvasérhidja nevet visel; maga a halom egy emelkedett s hosszan nyúló domb, legmagasabb pontján urasági szőlőskerttel, az érpart hoszában, e halom oldalában ásások alkalmával csontvázak is gyakran találtak, s a legöregebb ujszászi lakosok még emlékeznek, hogy

Szarvashalmon egy elpusztult egyház romjai

valának még láthatók, melyek azonban ma már elenyésztek."

Újszász Szarvashalom nevű egyik előd településével egy későbbi cikkben részletesen foglalkozunk.

Nyáraló-halom: hely Újszász keleti határában, a Nádaskúti lápos és a Görbe-fészer tanya között, 98 méteres magasság jelzéssel. Nevének eredetéről Virág József 1865-ben ezt írta: *„Nyáraló halom azt igazolják, hogy a' község a' régibb korban egészen puszta lévén, széltében pásztorkodás színhelye volt."* (1852, 1890)

Máté-halom: magaslat a Hosszúhátton, közel a Só-úthoz. Magasság jelzés: 95 méter; Nevét vélhetően az egykori tulajdonos családról kapta. (1852; 1890)

Dénes-halom: hely az Abonyi út és Nagy Göbolyjárasi major között. Magasság jelzés: 96 méter. Nevét vélhetően az egykori tulajdonos családról kapta. (1852; 1890.)

Dinnyés-halom: Nevének jelentését Virág József (1865) világítja meg: *„Dinnyés halom: egy kissé dombos hely szántó föld melyen valamikor sikeres dinnye termelés űzetett."*

Pély-halom: magaslat Nagy Göbolyjárasi major és az abonyi határ között. Magasságjelölés nincs. Vélhetően az egykori birtokos család után kapta nevét. (1890.)

Rózsás-halom: közvetlenül az abonyi határszélen fekvő terület. Magasság jelzés: 98 méter. A név jelentését Virág József magyarázza meg (1865): „*Rózsás: egy nagy része a' határnak szántó, kaszáló, és legelő részekből álló, melyen hajdan igen dús vadrózsa, és mályva bokrok diszlettek, melynek nyoma itt ott máig is látható."* (1852; 1890. Később Nagyrózsás néven nagyobb területet jelölt.)

Hosszúhát-halom: (98 méter): A belterülettől DNY-i irányban 2 km-re, a Hosszúhát-tanyák határrészen fekszik. Azonosíthatjuk a korábban Máté-halom néven jelzett hellyel. Virág József szerint (1865): *„Hosszú hát: egy magasabb hosszúkás fekvésű*

szántóföld, a' határ nyugati felében."

Tamás-halom: először a rékasi határban említik az 1465. évi határjárás leírásában „*Thamas halma*”

alakban, mely talán Újszászi Tamás jász kapitány nevéből ered. Pontos helye nem tisztázott.

Téglás-halom: Újszász-Abony határán, 93 méter. Első említése „*Teglas halom*” (1465; 1890)

Bagi Gábor *Újszász története a honfoglalástól* című tanulmánya (2007) szerint a határbeli halmok mintegy 4000 éves halomsíros temetkezési helyek lehetnek. Újszászon *Sashalom, Dénes-halom, Nagyrózsás, Máté-halom, Szarvas-halom* nevét említi itt. (E sorok írója Újszászsal kapcsolatos okmányokon és térképeken nem találkozott Sashalom névvel. Ilyen nevű pusztá (1910) és majorság (1940) viszont szerepel Abony és Szolnok között a megyehatárhoz közel.)

Tehát adataink szerint Újszász területén 12 halom utótaggal jelölt helyet ismerünk, s ezek közül kettő - Hosszúháti- és Máté halom - azonosítható ugyanazon a helyen. Lassan az újszászi halmok nagy része feledésbe merül. A mezőgazdasági művelés és a természet nyomaikat is eltünteti. Az egykori tájékozódási pont szerep régen megszűnt, hiszen az egykori, a halmok környékén virágzó tanyavilágot az 1950-1970-es években felszámolták.

forrás: www.ujszasz.hu